

OLVASS FELESLEGESET!

A házasság gazdasági szervezete: költségek és hasznok¹

KUKUCSKA ZSUZSA²

Az elemzés tárgya az amerikai házaspárok pénzkezelése, pontosabban az, hogy a házastársak hogyan egyeztetik össze pénzügyi döntéseiket, hogy ezzel egyéni és/vagy a háztartás egészének vagyonát és/vagy életminőségét növeljék. Ennek két fő sémája létezik: a házastársak vagy összevonják vagyonukat, illetve jövedelmeik is egy közös bankszámlára érkeznek, vagy visszatartják egymástól bevételeiket, s külön bankszámlákat használnak. A két opció közötti választás attól függ, hogy melyiket tartják hatékonyabbnak (Treas 1993, Pahl 2000), ami a párok közötti tranzakciós költségek, vagyis az információcsere megszervezésének és lebonyolításának, költségeinek függvénye.

A pénzkezelés kérdése az amerikai családokban sokszor feszültségek forrása. A dilemma lényege az individualizmus és a család iránti elkötelezettség közötti mérlegelés. Semmin vagy mindenben kell-e osztozni, vagy a két szélsőség között vannak-e az osztozkodásnak köztes változatai is?

A közös vagy egyéni pénzkezelés dilemmája már egy 1983-ban végzett kutatásban is megjelenik. Az eredmények szerint a partnereknek össze kellene vonniuk minden vagyonukat, így vélekedett a feleségek 69 százaléka és a férfiek 75 százaléka (Blumstein – Schwartz 1983 idézi Treas 1993).

A család mint egység

A legtöbb család úgy szervezi meg az életét, hogy minimalizálja a kellemetlen vitákat, kiküszöbölje a félreértéseket, csökkentse a családtagok teljesítményének ellenőrzésére fordított időt (Treas 1993), s ez nagyban függ a házasság melletti elköteleződés mértékétől.

„Vagy házas vagy, vagy nem... A barátaim közül néhányan sajátos megállapodásokat kötöttek arról, hogy kinek mennyi pénze volt, mielőtt újrَاهázasodtak; mely arra

¹ Judith Treas (1993): Money in the Bank: Transaction Costs and the Economic Organization of Marriage. *American Sociological Review*, Vol. 58, No. 5. (Oct. 1993), 723–734.

² Debreceni Egyetem Humán Tudományok Doktori Iskola Szociológia és Társadalompolitika Doktori Program, e-mail: kukucska.zsuzsa@arts.unideb.hu

OLVASS FELESLEGESET!

enged következtetni, hogy már azelőtt felkészültek a házasság végére, még mielőtt megpróbálták volna azt fenntartani.” (Blumstein – Schwartz 1983: 96, idézi Treas 1993: 725, saját fordítás)

Mivel a párok nem tudják a jövőbeni eseményeket megjósolni, döntéseiket kapcsolatuk erejére, egymásba vetett bizalmukra kell építeniük. Ennek megfelelően olyan befektetéseket hajthatnak végre egymás között, amelyeket csak az adott kapcsolat függvényében lehet megérteni. Ezek azok az úgynevezett lesüllyedt – vagyis a már visszavonhatatlan kiadások, befektetések – költségek is, melyek az embereket a kapcsolatokba zárják, mint a közös tulajdon vásárlása vagy a gyermek, aki egyfajta kapcsolatba való befektetésként is értelmezhető.

A család pénzügyi gyakorlata függ a kulturális háttértől és a társadalmi ideológiáktól is. A tizenkilencedik századi amerikai férjek még az összes családi pénz felett ellenőrzéssel bírtak, s pénzt csak akkor adtak feleségeiknek, amikor azok kértek. Az egalitárius házasság ideálja felé történő elmozdulás miatt ezt a fajta gazdasági függőséget a nők már megalázónak tartották, s a pénzek közös ellenőrzésének demokratikusabb gyakorlatát támogatták (Treas 1993, Somlai 2013).

„A hagyományos (értsd: a 20. század első harmadáig-feléig még domináns) tekintélyuralmi viszonyokat fölváltotta a közös részvétel a jövedelemszerzéssel és az annak fölhasználásával kapcsolatos döntésekben.” (Kuczi 2010: 109)

Ennek következtében az önálló bankszámlával rendelkező nők száma folyamatosan nőtt, például 1972 és 1980 között majdnem megduplázódott a saját nevükben csekket vagy takarékket birtokló házas nők aránya (National Organization of Women 1980, idézi Treas 1993).

Közös vagy önálló számla?

A kérdés megválaszolásához a szerző a tranzakciós költségelemzést használja. Amennyiben a házastársak egyéni gazdasági érdekeiket helyezik előtérbe, s az önálló számlavezetést választják, úgy a gazdasági értelemben vett áruk és szolgáltatások piaci jellegű cseréje megy végbe, ezzel szemben a közös bankszámla használatával elfogadják, hogy a nem piaci csere (reciprocitás) elve felülírja az önérdék gazdasági alapelvét.

Mivel azonban az egyén számára gazdasági szempontból ésszerű magatartás nemkívánatos következményekkel járhat a csoportra nézve, ezért a nem piaci intézmények (mint például a családi, rokoni kör) csökkentik ezeket a negatív externáliákat. A családok például a lojalitás által csökkentik az önérdék romboló hatását (Pollack 1985, idézi Treas 1993). Amikor tehát az egyének párként azonosítják egymást (azaz inkább a közös bankszámlát, s nem pedig az önálló számlát választják), ezt részben az önérdék negatív következményeinek csökkentése érdekében teszik.

OLVASS FELESLEGESET!

A házastársak számára a közös bankszámla megkönnyíti a háztartáson belüli folyamatok nyomon követését, valamint a jövedelemfelhasználási döntések is kevesebb koordinációt igényelnek. Ezzel szemben az önálló számlával rendelkező párok megállapodásai hatékonyabbak és kevésbé konfliktusosak, mivel egyik partnert sem érinti az a kiadás, amely egyedül a másik házastárs számára kedvez.

Kutatási módszertan

A vizsgálat során felhasznált adatok egy 1984-es kutatásból származnak, amely az Egyesült Államok több mint 9 ezer házaspár országosan reprezentatív mintáját tartalmazza. Ebből a mintából választották ki azokat a házaspárokat, akik bankszámlával rendelkeztek.³ Figyelembe vették, hogy

- a férj vagy feleség volt-e valaha elvált vagy özvegy (hiszen azoknak az egyéneknek, akiknek korábbi házassága válással vagy özvegységgel végződött, kevésbé van okuk elvárni a kapcsolat tartósságát);
- a lesüllyedt költségek a házasság időtartamával növekednek, illetve minél komolyabb ez a fajta beruházás – mint például a gyermekvállalás –, annál valószínűbb a közös bankszámla használata;
- egy dolgozó feleség esetében könnyebben meghatározható a háztartás bevételeihez való hozzájárulás mértéke, mint azé, aki a háztartást vezeti.

A modellekben tekintettel voltak a házaspár iskolai végzettségére és munkaerőpiaci pozíciójára. Feltételezték, hogy az iskolai végzettség javítja az egyén pénzgazdálkodási képességeit, tehát az iskolázottabbak körében nagyobb a valószínűsége annak, hogy mindkét házastárs külön-külön vezesse számláit. Hiszen az önálló keresettel rendelkező nők öntudatosabbak, megtanulják pénzügyeiket önállóan kezelni, s munkavállalásuk által betekintést is nyernek a munkaerőpiaci folyamatokba.

Végül tekintetbe vették a háztartás jövedelemszintjét, hiszen egyrészt a magas jövedelem esetében a párok megengedhetik maguknak, hogy elkerüljék a megosztási döntésekből fakadó kellemetlenségeket. Másrészt a jólétben élő párok számára az is könnyebben lehetővé válik, hogy jövedelmeiket összevonják, mivel kevésbé kell gondos költségvetést készíteniük.

³ A bankszámlák típusát a kutatás széles körben meghatározta, így többek között magukban foglalták a rendszeres betétkönyv-megtakarítási számlákat a banki, takaré- és hitelintézetekben vagy hitelszövetkezetekben, valamint pénzügyi betétszámlákat, betéti igazolásokat vagy egyéb takarékleveleket.

OLVASS FELESLEGESET!

Eredmények

Összességében a tranzakciós költségelemzés által kimutathatóvá vált, hogy a pénzkezelési opciók közül az amerikai párok inkább a közös bankszámlát részesítik előnyben. A bankszámlával rendelkező párok csaknem kétharmada kizárólag közös számlákat vezetett, egyharmaduk legalább egy különálló bankfiókkal is rendelkezett. Körükben külön számlákat a megkérdezettek 18 százaléka használ, míg a külön számlavezetést a közös bankszámlákkal kombinálva 17,6 százalék választ. A megkérdezett párok mindössze 5 százalékának van kizárólag önálló bankszámlája.

Azon párok körében, akik egyesítik ugyan bevételeiket, de külön számlával is rendelkeznek, a feleségek nagyobb valószínűséggel tartanak vissza némi pénzösszeget a saját nevükben. Mindez a szerző szerint a „zsebpénz” vagy „tűpénz” hagyományának fennmaradását tükrözi. Az így féltett pénzeket alapvetően a szükséges háztartási kiadások fedezésére fordították, hiszen mint a háztartás vezetői, a feleségek tudják, hogy mire van szüksége a családnak.

A közös bankszámlát a magasabb jövedelmű személyek részesítik előnyben, akiknek nem kell a kiadásaikkal foglalkozniuk, továbbá minél magasabb a férj végzettsége, annál valószínűbb, hogy a pár közös számlát vezet (Treas 1993, Nagy 2003). Az afroamerikai párok körében magas a női munkaerőpiaci aktivitás, s ennek megfelelően a házastársi függetlenség is. Ezzel összefüggésben kisebb közöttük a közös számla elterjedtsége. A gyermek jelenléte, valamint a hosszabb házasság jelentősen csökkenti annak valószínűségét, hogy mindkét házastárs külön bankszámlát vezessen. Ha a feleség kilép a munkaerőpiacról, akkor a házaspárok gyakran átváltanak a jövedelemek, erőforrások összevonására (Treas 1993, Pahl 2000).⁴

A külön bankszámlákkal való rendelkezés esélye nagyobb, ha a férj vagy feleség özvegy, esetleg elvált, s a közös számla valószínűsége csökken a kapcsolat folytonossága iránti alacsony bizalom vagy a házasság zavarai esetében. Ha a feleség teljes munkaidőben dolgozik és/vagy magas az iskolai végzettsége, akkor nagyobb az esélye annak, hogy a dolgozó feleség külön bankszámlát vezet. A magas jövedelmű párok esetében többen vannak, akik megengedhetik maguknak, hogy mindketten önálló bankszámlát vezessenek, hiszen kevésbé szükséges egymás kiadásainak nyomon követése.

Összefoglalás

Amennyiben a házaspár úgy gondolja, hogy érdemes beruházni a kapcsolatba, mert a házasság egy életen át fog tartani, akkor a közös bankszámla, amennyiben nem biztosak a kapcsolatban, a külön bankszámla mellett dönthetnek. A kérdés viszont

⁴ Tehát a gyermekvállalás is racionális döntés eredménye, melynek során a házaspárok figyelembe veszik a nő esetében felmerülő jövedelemkiesést (Estók 2005).

OLVASS FELESLEGESET!

ez esetben is az, hogy az érdemességet mi alapján határozzák meg, vagyis erőteljesen függ a kapcsolat definiálásától is.

A vizsgálat alátámasztja a kezdeti felvetést, miszerint a párok úgy szervezik pénzügyeiket, hogy a házasság tranzakciós költségei minimálisak legyenek, vagyis ha van bizalom, akkor a jó megoldás a közös bankszámla, mert akkor nincs szükség a pénzügyek állandó egyeztetésére. De persze, ha a bizalom nem teljes...

Fontos korlátozást az elemzésnek, hogy a pénzügyek csak egy aspektusára – a bankszámlákra – összpontosít. A tranzakciós költség viszont nem az egyetlen szempont, amely befolyásolja a családi pénzügyek megválasztását – a házaspárok iskolai végzettségi és munkaerőpiaci pozíciói szintén befolyásolhatják a háztartáson belüli pénzügyi döntéseket. Hiszen „*a család, a párok pénzkezelésének módja a család jövedelemszintje, a társadalmi hovatartozás, a partnerek gazdasági aktivitása (kifejezetten a női munkavállalás), illetve egymáshoz viszonyított iskolai végzettség*” hatása meghatározó lehet (Nagy 2003: 63), s ezek folytonos változáson mennek keresztül.

Továbbá a mai modern világ családmodelljeit figyelembe véve, az élettársi kapcsolatokra is érdemes lenne részletesebben kitérni, mivel ezek nagyon eltérő pénzügyi megoldásokat mutathatnak. Továbbá a női „zsebpénzek” kérdéskörének elemzésekor árnyaltabb kép válna feltárhatóvá a „*ki, mire költi pénzt*” kérdés alaposabb kutatásával.

Magyarországi kitekintés

A magyar lakosság pénzügyi kezelésének tanulmányozása szempontjából szintén meghatározható egy hármastipológia: vagyis hogy a háztartás tagjai közösen, részben közösen vagy teljes egészében egymástól függetlenül kezelik pénzügyeiket. A kérdéses tesztek során, egy 1973-as empirikus kutatás kimutatta, hogy a háztartások 79 százalékában összeadják kereseteiket (Hoffmanné 1977, idézi Nagy 2003). Később, egy 90-es években készített elemzés során is azt találták, hogy a háztartások többségben (60 százalék) közösen gazdálkodtak (Somogyiné é. n.). 20 évvel később, a háztartási költségvetési és életkörülmény adatfelvétel eredményei között megjelent, hogy „*tíz-ből hét ember minden jövedelmét a háztartás közös gazdálkodása során használja fel, nem különíti el magának saját felhasználásra kisebb hányadot sem, aminek elsődleges oka az anyagi lehetőségek szűkössége*” (KSH 2012: 1).

Hasonlóan az amerikai adatokhoz, Magyarországon is a jobb anyagi körülményekkel rendelkező, magasabb bevétellel bíró személyek tartják meg maguknak nagyobb arányban saját jövedelmük bizonyos részét. A KSH által közölt tanulmány szintén rámutat arra, hogy „*a lazább együttélési formák növelik a külön gazdálkodás esélyét, míg a szilárdabb alapnak tekintett házasság sokkal inkább a közös gazdálkodás irányába hat*” (KSH 2012: 1). Ugyanakkor az élettársi kapcsolatban is erőteljesen érvényesül az együtt töltött évek hatása, vagyis minél hosszabb ideje él együtt egy

OLVASS FELESLEGESET!

pár, annál valószínűbb, hogy közösen gazdálkodnak. Továbbá a nők szinte minden életkori csoportban előnyt élveztek a közös bankszámlához való hozzáférésben, ami azzal függ össze, hogy a nők azok, akik a napi gazdálkodási kérdésekben, valamint a gyermekekkel szorosan összefüggő kiadásokban rendelkeznek, ami megfelel a Magyarországra ma is jellemző háztartási szerepeknek, mely szerint a nő háztartást vezet, a férfi pedig munkahelyi teendőire koncentrál (Schadt 2005, Utasi 2006, Makay – Spéder 2018).

Irodalom

- Bulmstein, P. – Schwartz, P. (1983): *American Couples*. New York, William Morrow and Company
- Estók É. (2005): A jó (értelmiségi) anya. In: Palasik M. – Sipos B.: *Házastárs? Munkatárs? Vetélytárs? – A női szerepek változása a 20. századi Magyarországon*. Napvilág Kiadó, Budapest. 150–155.
- Hoffman I. (1977): *A magyar háztartások gazdálkodási modellje*. Budapest, KJK
- Judith T. (1993): Money in the Bank: Transaction Costs and the Economic Organization of Marriage. *American Sociological Review*, Vol. 58, No. 5. (Oct. 1993), 723–734. https://www.researchgate.net/publication/271215545_Money_in_the_Bank_Transaction_Costs_and_the_Economic_Organization_of_Marriage (Utolsó letöltés: 2020. 10. 23.)
- KSH (2012): *Statisztikai tükör, A háztartások anyagi környezetét és életkörülményeit befolyásoló döntések*. VI. évfolyam, 12. szám <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/haztbefolydont.pdf> (Utolsó letöltés: 2020. 10. 23.)
- Kuczi T. (2010): Fogyasztás – ösztönzés – családi kontroll. *Replika*, 70: 109–125. <http://real.mtak.hu/110035/1/replika70-08Kuczi.pdf> (Utolsó letöltés: 2020. 10. 24.)
- Makay Zs. – Spéder Zs. (2018): Apaság: A férfiak gyermekvállalása és családi szerepei. In: Monostori J. – Őri P. – Spéder Zs. (szerk.): *Demográfiai Portré 2018*, 65–82. <https://demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/demografiaiportre/article/view/2731/2644> (Utolsó letöltés: 2020. 10. 24.)
- Nagy I. (2003): „Ki az úr a háznál?” *Családok pénzkézelési szokásainak és az azt befolyásoló tényezők vizsgálata az 1990-es évek Magyarországon*. Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem Szociológia és Szociálpolitika Tanszék, Szociológia PhD-program, PhD-értekezés, Budapest. http://phd.lib.uni-corvinus.hu/88/1/nagy_ildiko.pdf (Utolsó letöltés: 2020. 10. 23.)
- National Organization of Women (1980). *National NOW Times*, June: 15.

OLVASS FELESLEGESET!

- Pahl, J. (2000): Couples and their money: patterns of accounting and accountability in the domestic economy. *Accounting Auditing & Accountability Journal*, 2000.
- Pollack, R. (1985): A Transaction Cost Approach to Families and Households. *Journal of Economic Literature*, 23: 581–608.
- Schadt M. (2005): A „házi tücsöktől” a dolgozó nőig. Az individualizációs folyamatok hatása a családi szerepekre. In.: Palasik M. – Sipos B. (szerk.): *Házastárs? Munkatárs? Vetélytárs? A női szerepek változása a 20. századi Magyarországon*. Napvilág Kiadó, Budapest, 156–168.
- Somlai P. (2013): *Család 2.0, Együttélési formák a polgári családtól a jelenkorig*. Napvilág Kiadó, Budapest
- Somogyiné K. A. (é.n.): *Családi pénzügyek*. Dragon Kft. <https://www.mnb.hu/letoltes/fv-tanul-csaladi.pdf> (Utolsó letöltés: 2020. 10. 23.)
- Treas, J. (1993): Money in the Bank: Transaction Costs and the Economic Organization of Marriage. *American Sociological Review*, Vol. 58, No. 5. (Oct. 1993), 723–734.
- Utasi Á. (2006): Tradicionális család individuális értékpreferenciákkal. In.: Czibere I. (szerk.): *Családszociológia. Szöveggyűjtemény (oktatási segédanyag)*, Debrecen, 62–72. <http://mek.oszk.hu/13000/13089/13089.pdf> (Utolsó letöltés: 2020. 10. 24.)